

Drobná, Dominika

Národní divadlo Nitranské župy

Opuscula historiae artium. 2021, vol. 70, iss. 2, pp. 142-153

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144987>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Národní divadlo Nitranské župy

Dominika Drobná

This article focuses on the National Theatre of Nitra County, later also called the County Theatre, or the Municipal Theatre, built in 1883. The theatre committee was convened by the major Hungarian theatre architect Adolf Voyta (1834–1923). The article will discuss the circumstances of the idea for the construction of a permanent theatre in Nitra, as well as details of its construction, architecture, decoration and the personalities who contributed to its creation. The study also aims to place the theatre in the broader context of 19th century Hungarian and European theatre architecture. As study of the theatre, unfortunately a casualty of World War II, shows, this was high-quality period architecture, going beyond the provincial nature of the city. The importance at the time of Budapest as the architectural centre of the Austro-Hungarian monarchy and other Hungarian cities can be considered significant.

Keywords: architecture; classicism; architectural style; Austro-Hungarian monarchy; Nitra; theatre; National Theatre of Nitra County; Adolf Voyta

Mgr. Dominika Drobná
Seminář dějin umění, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno / Department of Art History, Faculty of Arts, Masaryk University, Brno
e-mail: 501114@mail.muni.cz

Divadelní Nitra

Ve druhé polovině 19. století vstoupil do povědomí představitelů města Nitry kromě potřeby administrativních správních budov také požadavek na kulturní stavby. Městská divadla v centrech rakousko-uherské monarchie v Budapešti a ve Vídni, ale i v dnes již slovenských regionálních větších městech jako v Bratislavě, Košicích, Banské Bystrici, Trnavě či Nitře dotvářela širokou škálu typů divadelních budov v 19. století.¹ Bohužel i divadlo patří mezi nitranské památky, na které se téměř zapomnělo a dodnes nebyla vydána žádná monografie věnovaná bývalému Župnému (Městskému) divadlu, jeho architektuře, dějinám a okolnostem vzniku. Výjimku tvoří kapitola v rozsáhlejší monografii Henriety Moravčíkové a Viery Dlháňové o divadelní architektuře² a také publikace s názvem *Divadelní Nitra*,³ jejíž autor, teatrolog Vladimír Štefko nabízí čtenáři podrobnější informace o historii divadla a jeho vybavení, nicméně jeho pozornost je soustředěna zejména na představení, která se tam hrála. Opomenout nelze ani kapitolu Ediny Turanové věnovanou právě nitranskému divadlu ve sborníku *Divadlo v regione*.⁴ Uvedené publikace nabízejí čtenáři pohled na divadlo v různých směrech. Zatímco Moravčíková s Dlháňovou poskytují spíše obecnější pohled na architekturu divadel se spoustou příkladů, Štefko pojednává zejména o historii divadelních her v nitranských divadlech. Až práce Turanové přináší nové informace o vzniku a výstavbě divadla, avšak závěry vyvozuje zejména v oblasti osobností, které se na výstavbě podílely nebo v divadle účinkovaly, nikoli v samotné architektuře divadla. Tyto nezanedbatelné poznatky se na následujících stranách pokusím vysvětlit, doplnit a rozšířit pomocí informací zveřejněných v dobových periodikách a dochovaných archivních záznamech a zaměřit se na divadlo z pozice dějin architektury.

K největšímu rozvoji divadelní architektury na území dnešního Slovenska a také v celé monarchii došlo v 19. století, což souviselo s ekonomickou prosperitou měst, narůstajícím postavením buržoazní vrstvy a posílením významu národních kultur, kde divadlo sehrálo významnou roli.⁵ Divadlo jako specifický typ veřejné reprezentativní architektury se stalo jakýmsi ztělesněním občanského způsobu života zejména z toho důvodu, že představovalo nejvyšší

úroveň syntézy mezi reprezentací města a jeho obyvatel, kulturním využitím komunity a zábavou. Hlavní otázky, které v průběhu druhé poloviny 19. století architektky zajímaly, se týkaly samotného designu a reprezentativního vzhledu divadla, jakož i volby adekvátního architektonického stylu.⁶ Jako moderní monofunkční stavba odrážela zájem o zvyšující se technické nároky, vybavení scény, kapacitu jeviště a hlediště, viditelnost a také bezpečnostní opatření zavedená po požáru vídeňského divadla v roce 1881.⁷ Vedle umělecké výzdoby a co nejbezpečnějšího uspořádání prostoru představovalo pro architektky a stavitele náročný úkol i technické, mechanické a materiální vybavení, jako například navrhování systémů vytápění, větrání, osvětlení či vodoinstalace, která sehrávala podstatnou roli při prevenci požárů.⁸ První významnější stavbou pro šíření osvěty a kultury v Nitře bylo právě až Župné divadlo v Nitře, jehož oficiální název byl Národní divadlo Nitranské župy (Neutraes National Theater) a podle některých spisů i Maďarské národní divadlo (Magyar Nemzeti Színház).⁹ Toto divadlo nebylo sice prvním nitranským divadelním stánkem, avšak díky své architektonické podobě a možností vystoupení pro první profesionální divadelní soubory výrazně předčilo své předchůdce. Samotný název divadla se však v průběhu let měnil, a proto informace o něm nacházíme pod různými jmény. Toto tvrzení podporují názvy divadla uvedené v dobových periodikách. Jako příklad uvádím noviny *Nyitrai Lapok – Neutra-Trenchiner Zeitung*, které v jednom ze svých článků informují o otevření divadla v textu s názvem *Otevření Národního divadla v Nitře*, dále se zde o tomto divadle píše také jako o „*Maďarském národním divadle*“.¹⁰ Následně se začalo divadlo zjednodušeně nazývat jako Župné a později v meziválečném období bylo opětovně přejmenováno jako Městské divadlo – tento název se nacházel také na vlysu.

Historie divadelní Nitry sahá do roku 1765, kdy dal tehdejší biskup János Gusztányi–Zubralovszky (1718–1777)¹¹ v objektu městského piaristického gymnázia postavit Theatrum Comicum.¹² Po téměř osmdesáti letech bylo následně v roce 1844 v Nitře otevřeno další divadlo ve dvoře hostince Zlatý jeleň, kde hrávaly amatérské i profesionální soubory z celého Uherska a německých zemí. Oba zmíněné objekty však ani zdaleka neměly potřebný reprezentativní architektonický ráz a zároveň ani svým vybavením a kapacitou nestačily potřebám místního obyvatelstva a městskému představenstvu.¹³

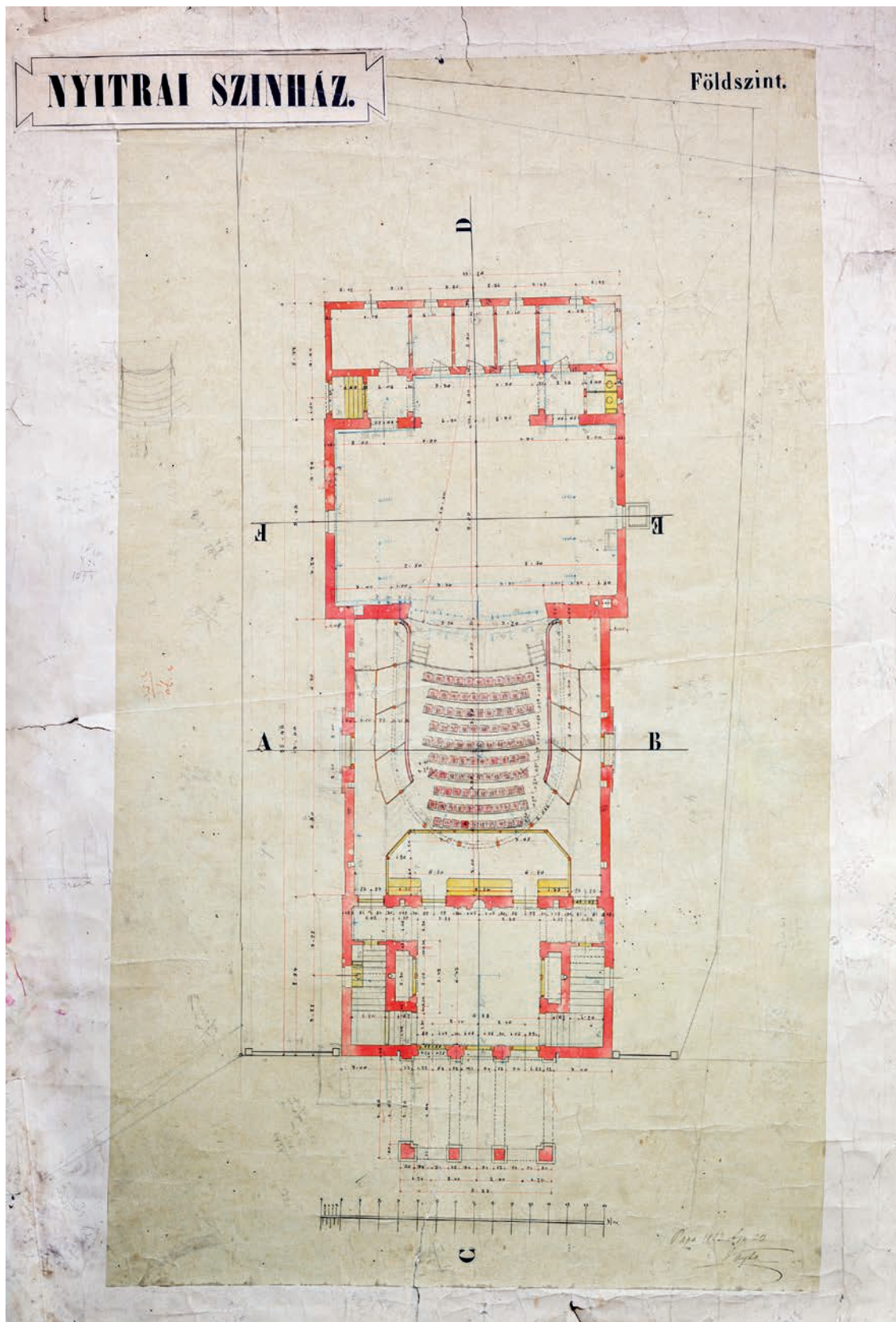
Idea profesionální divadelní scény v Nitře, která iniciovala samotné postavení divadla, pocházela od župní samosprávy. Přelomovým datem se stal 12. červen 1871, kdy s konkrétní myšlenkou postavit zde divadlo a zároveň založit stálý divadelní soubor přišel zeman Ernest Simony.¹⁴ Postupnými kroky začaly nitranské autority pracovat na tom, aby se jejich touha po divadle stala realitou. 11. září 1871 předstřeli návrh na župním zasedání, aby župa ročně přispívala určitou částkou divadelní společnosti účinkující v Nitře,

díky čemuž by byl postupně vytvořen výchozí finanční kapitál.¹⁵ Správa těchto finančních prostředků podléhala hlavní župní pokladně podle všeobecného pokladního statutu. Samotné účty byly posuzovány divadelním výborem a vzhledem k výši kapitálu měl výbor možnost nařizovat různé opravy a úpravy divadla, které byly z těchto finančních prostředků hrazeny.¹⁶

V roce 1881 adresoval Divadelnímu výboru dopis pozdější primátor Nitry (v letech 1886–1898) a člen výboru Pál Kostyál (Pavel Košťál), ve kterém stálo: „*S úctou zvu ctěné členy divadelního výboru, aby se 22. ledna 1881 v 15 hodin zúčastnili zasedání ve Velkém sále Župního domu. Věc: Založení stálého národního divadla v Nitře.*“¹⁷ Členů výboru bylo vždy 20 volených zástupců a primátor města Nitry. Předsedou byl jmenován hlavní župan a jeho zástupce byl zvolen místopředsedou.¹⁸ Z významných členů výboru je nutno zmínit státního tajemníka, člena parlamentu a předsedu správního soudu Imre Latkóczyho,¹⁹ člena župního armádního spolku, právníka a statkáře Vince Méreya,²⁰ ale také Gézu Csenkeya, Vince Juhásza, Vince Töröka, Károly Mayera a další.²¹ Zmíněný Imre Latkóczy byl mimo jiné zvolen i předsedou výkonného výboru na výstavbu divadla.²² Divadelní výbor měl v té době množství úkolů, mezi nejdůležitější však patřilo nalézt způsob, jakým bude realizována myšlenka výstavby stálého maďarského divadla v Nitře a také na jeho realizaci získat co největší obnos finančních prostředků třeba v podobě darů či loterie.²³ Například jedna z vypsání župních loterií vynesla zisk „jen“ 20 000 zlatých, a proto 7. listopadu 1881 župa odhlasovala další stavební příspěvek ve výši 15 000 zlatých.²⁴ Prostředky, které se výboru průběžně podařilo pořídit, však byly zanedbatelné oproti daru, které jim poskytlo samotné město, od kterého dostaly nejen finance, ale zejména pozemek na výstavbu.²⁵

O touze mít v Nitře stálé divadlo se dozvídáme z několika uherských periodik. Článek v časopise *Pápai Lapok* z 12. března 1882 informuje o významném uherském divadelním architektovi Adolfu Voytovi (1834–1923), který prezentoval svůj projekt pro divadlo v Somboru představenstvu města. Na základě této informace byl následně architekt Voyta pozván nitranským divadelním výborem do Nitry, aby se seznámil s místními poměry v této oblasti a v souladu s nimi připravil plán nitranského divadla.²⁶ Podle článku v časopise *Eger* byla výstavba stálého divadla v Nitře naplánována na dva roky.²⁷ Podle dostupných zdrojů Voyta na jaře roku 1882 obdržel oficiální dopis od náměstka ministra Nitranské župy, který se v novinách dočetl o úspěchu stálého divadla v Pápě a Voytu požádal, zda by byl ochoten ujmout se plánování divadla v Nitře. Následně Voytu vyzval, aby přicestoval do Nitry a přinesl s sebou plány divadel, které už postavil.²⁸

Základní kámen divadla byl nakonec položen 1. července 1882 a 1. října 1882 se výstavba rozjela naplno. Budování divadla proběhlo rychle a již 19. listopadu 1883

1 – Adolf Voyta, **projekt divadla v Nitře**, půdorys přízemí, 1882, signováno a datováno v pravém dolním rohu.
Státní archiv Ivanka pri Nitre, Sbíрка map a plánů

bylo slavnostně otevřeno.²⁹ O otevření informovaly divadelní noviny *Szinek lapja*, které 24. listopadu 1883 napsaly: „Otevřením divadla v Nitře, které je pro kulturu a pro expanzi maďarského umění nejnovějším a nejskvělejším důkazem, slavila Nitra skutečný svátek.“³⁰ Slavnostního otevřacího ceremoniálu se zúčastnili nejvýznamnější představitelé města a Nitranské župy, vysoce postavené rodiny a další hosté pozvaní z hlavního města. O přípravu otevření se postarala divadelní společnost Alojse Bogyóa, který se stal i jeho prvním ředitelem mezi lety 1883–1885 a měl v něm možnost účinkovat.³¹ Jak se na divadlo patří, součástí otevření bylo několik představení, které akcentovaly místní historii a tradici, jakož i nacionální tendence soudobé společnosti. Jako první byl připraven dramatinizovaný prolog o dohodě krále Bély IV. s nitranským obyvatelstvem a jeho županem Matějem, kteří krále zachránili na útěku před Tatary. Následovala státní hymna a přísaha krále Ladislava z tragédie *Ladislav IV.* a následně další představení.³² Z významnějších spolků, které v divadle účinkovaly, je nutno vyzvednout Hornouherský maďarský vzdělávací spolek – FEMKE.³³ Tento spolek v divadle účinkoval téměř tři měsíce, od října 1893 do začátku prosince 1893.³⁴

Projekt divadla a jeho stavitelé [obr. 1–3]

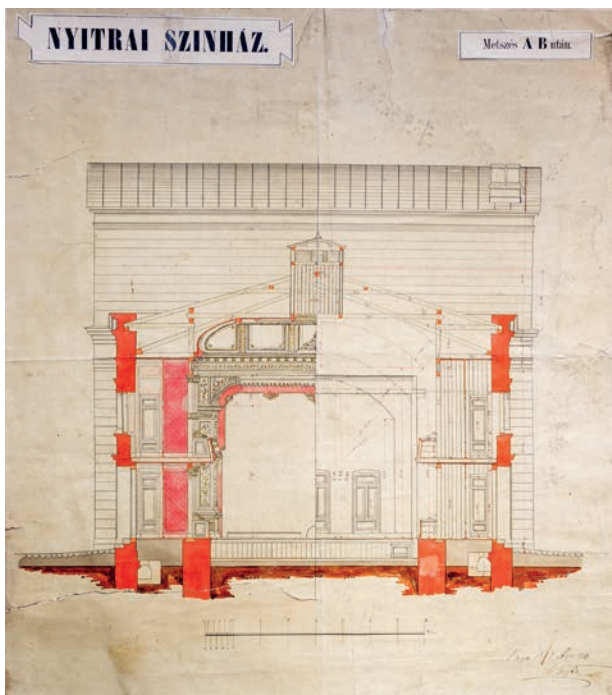
V květnu 1882 se původně mělo začít s výstavbou,³⁵ na kterou byla vyhlášena veřejná soutěž a byl přijat návrh dvou budapeštských stavitelů Grafa a Fesztyho,³⁶ kteří postupovali podle projektu architekta Adolfa Voyty poté, co odprezentoval výše uvedeným členům divadelního výboru projekty městských divadel postavených v klasicizujícím stylu pro své rodiště – město Pápa a již zmíněné divadlo v Somboru. Z těchto projektů byl nitranský výbor natolik nadšený, že Voytu okamžitě pověřili, aby začal s přípravou podrobných plánů, na jejichž základě mělo být postaveno Národní divadlo Nitranské župy. Tvrzení, že Voyta výboru prezentoval plány jiných svých projektů pro uherská provinční divadla dokazují zprávy z dobových periodik, autor využil již svých předchozích projektů pro provinční divadlo v Somboru z roku 1882, ale zejména projekt divadla v Pápě z roku 1881 a nitranské divadlo bylo pravděpodobně jeho variací. Tuto hypotézu potvrzuje článek v periodiku *Papai Lapok* ze dne 25. března 1882, ve kterém autor článku napsal: „Maďarské divadlo v Nitře bude postaveno podle plánu našeho architekta Adolfa Voyty podle plánu divadla v Pápě [...]“³⁷

Důvodem, proč byl pro výstavbu divadla v Nitře zvolen zrovna Voyta, může být několik. Jelikož architektonická forma divadla přímo úměrně odrážela také etnikum, které na daném území převládalo – v případě Nitry se na volbě původem maďarského architekta podepsalo četné maďarské etnikum. Podle úřední statistiky byl v roce 1881 počet obyvatel ve městě 8 660, z nichž bylo jen 39 % slovenské ná-

rodnosti. Zbývajících 22 % bylo německé a až 34 % maďarské národnosti. Pro srovnání, ještě v roce 1871 bylo slovenské národnosti dvě třetiny obyvatelstva Nitry.³⁸ Přestože v tomto období v Rakousko-Uhersku postavila drtivou většinu divadel známá specializovaná rakouská divadelní společnost Fellner & Helmer, je pravděpodobné, že tato firma byla pro Nitru příliš finančně nákladná a bylo nutné zvolit levnější variantu. Uherští architekti byli ve stínu této vídeňské dvojice, která pořizovala zejména větší zakázky, a i proto si uherští divadelní architekti museli vystačit s menšími objednávkami pro zemská divadla. V tomto případě Voyta splňoval všechny potřebné náležitosti – pocházel z maďarské části Uherska, měl množství potřebných zkušeností na poli divadelní architektury, když před angažmá v Nitře postavil několik podobných menších provinčních divadel a zároveň finanční ohodnocení jeho projektu bylo pro město přijatelné. Dalším z důvodů, proč byl zvolen Voyta, může být také smrt Antala Skalnitzkeho (1836–1878), po kterém zůstalo místo významnějšího uherského divadelního architekta prázdné.³⁹

Při snaze přiblížit tak významnou osobnost v oblasti uherské divadelní architektury, kterou Adolf Voyta, rodák z Pápy, nepochybně byl, je nutno vyzdvihnout jeho architektonické projekty mnoha veřejných a soukromých budov prakticky na celém území Uherska. Architekturu studoval nejprve u architekta Józsefa Hölzela v Szombathely a následně na polytechnice ve Vídni. Po studiu začal pracovat u vídeňského architekta Karla Tietze, původem z Berlína. Za života podnikl řadu studijních cest po Francii, Anglii, Nizozemsku, Dánsku a Německu. Během nich se seznámil s nejnovějšími technickými vymoženostmi, které se snažil aplikovat do svých projektů. Neaktivnější byl ve svém rodném městě, kde stojí řada jeho realizací: modrotisková dílna Ference Kluge a jeho dům (1869), luteránská škola (1863) a farnost (1882) či kostel v neogotickém stylu (1884). Z tohoto je zřejmé, že ačkoli zpočátku se nevěnoval architektuře městských divadel, byly to právě ony, kterými si vydobyl národní renomé. Podle jeho projektů byla postavena divadla v mnoha uherských městech: Pápa (1881), Sombor (1882), Nitra (1883), Dées (1886), Satmár (1892), Mukačevo (1899) a několika dalších.⁴⁰

Vítězové soutěže o realizaci Voytova projektu, stavební firma Graf & Feszty, byli v Nitře činní v odvětví reprezentativní veřejné architektury, kde se kromě budovy Župního divadla zasloužili také i o výstavbu budovy radnice, stojící nedaleko místa, které kdysi patřilo nitranskému Národnímu divadlu. Architekti Fesztyovi byli v Uhersku činní dva – Julius (Gyula) a Adolf. V případě Nitry se pravděpodobně jednalo o prvního jmenovaného – Julia Fesztyho, který se narodil 1. března 1854 v Hurbanově a byl bratrem známého uherského malíře Arpáda Fesztyho. Studoval na technice v Cáchách a poté jistý čas působil jako technický rádce uherského ministerstva spravedlnosti. Jako

2 – Adolf Voyta, **projekt divadla v Nitře**, příčný řez, 1882. Státní archiv Ivanka pri Nitre, Sběrka map plánů

komisař dohlížel na stavbu Muzea krásných umění v Budapešti.⁴¹ Po ukončení studia absolvoval turné po západní Evropě. Po návratu domů si otevřel architektonickou kancelář v Budapešti. Mezi jeho první venkovská díla patří divadlo navržené v neoklasicistním stylu na místě zbořeného divadla v Prešově. Budova byla dokončena v roce 1880 a měla dvě patra a pět vstupních bran. Po divadle v Prešově se ujal jako stavebník i veřejné budovy, a to výstavby zmíněné radnice a následně i divadla v Nitře. Zemřel 12. listopadu 1912 v Budapešti na zánětlivou průdušku.⁴² V případě jeho společníka, pravděpodobně Lajose Grafa, však nenacházím více informací o jeho životě a tvorbě.

Na výstavbě divadla se finančně podílel stát spolu se župou. Názory v ceně, za jakou stavební firma divadlo postavila, se však podle mých zjištění v literatuře rozcházejí. Zatímco Alojz Krčmár uvádí 32 600 zlatých,⁴³ podle Vladimíra Štefka byla celková částka 52 000 zlatých.⁴⁴ Tuto nesrovnalost však objasňuje článek v dobových novinách *Nyitrai Lapok – Neutra-Trenchiner Zeitung* ze dne 18. října 1883.⁴⁵ Smlouva na výstavbu divadla se stavební firmou Graf a Feszty byla uzavřena 20. června 1882, se kterými byly náklady na výstavbu divadla domluvené ve výši 32 600 zlatých. Avšak ke krytí dalších nákladů na dekorace a zařízení scény bylo zapotřebí dalších 10 000 zlatých, jejichž investici musel schválit uherský ministr vnitra, a náklady se tak následně vyšplhaly na 52 000 zlatých.⁴⁶ Během výstavby však nastaly další neočekávané problémy způsobené zejména vlhkým podložím, které zapříčinilo, že některé již dříve postavené

části bylo nutno zbourat a postavit nové. Tyto neplánované investice zapříčinily, že náklady stouply podle dostupných dokumentů až na 60 000 zlatých.⁴⁷

O zkonstruování a nainstalování technického vybavení interiéru divadla, jako například jevištní mechanismy a osvětlení, se postaral hlavní inženýr budapeštského Lidového divadla György Galló,⁴⁸ který podobné technické zabezpečení vyhotovil například i pro Městské divadlo v Bratislavě nebo už zmíněné divadlo v Pápě, což z něho dělalo zkušeného odborníka. Na začátku výstavby bylo pro interiéru divadla schváleno petrolejové osvětlení, protože bylo levnější než plynové osvětlení a zároveň bylo dostatečně bezpečné.⁴⁹ Dekorace scén maloval scénograf, malíř a designér Mór (Maurus) Lehmann.⁵⁰ Noviny *Nyitramyge* dne 29. dubna 1883 informovaly o významném pokroku stavebních prací, které se již chýlily ke konci a zbývaly jen poslední úpravy, zejména v interiéru: „Dřevěná konstrukce stropu, lóží, galerií, jeviště a podkroví je kompletně hotová a vnitřní omítky budou hotovy za pár dní. Potom jsou na řadě stroje, topné zařízení a dekorace.“⁵¹ Díky stejnému periodiku se následně dozvídáme, že vnitřní prostory byly pravděpodobně dokončeny již před 17. červnem 1883, protože tehdy vyšla následující informace: „Můžeme referovat o interiérech Nitranského divadla, protože pódium, podkroví a šatny, jakož i dlažební kostky práce v galerii jsou naprosto hotové. Horní část sálu je omítnutá, horní lóže a balkon, schody a vstup na balkon jsou opatřeny schody z červeného mramoru.“⁵²

O několik let později uskutečnila první větší rekonstrukci firma Hunnia z Budapešti v roce 1896, kdy byla zrekonstruována topná zařízení a vzduchotechnika.⁵³ Na začátku 20. století se následně uskutečnilo několik dalších oprav a rekonstrukcí. Jednou z nich je například renovace z roku 1903, kdy bylo rozšířeno schodiště směřující k nouzovému východu, čímž se zvýšila bezpečnost divadla, a také bylo prodlouženo vodovodní potrubí. Podstatným prvkem této opravy bylo přestavování plynového osvětlení, umístění bezpečnostních lamp a oprava střechy. Dalšími rekonstrukcemi prošlo divadlo v roce 1906 a 1914. Právě renovace z roku 1914 byla ze všech nejpodstatnější, protože hrozilo, že kvůli špatnému technickému stavu a nevyhovujícím protipožárním směrnicím bude nutné divadlo zavřít a následně mezi lety 1915–1916 kvůli technickým problémům bylo divadlo opravdu zavřeno.⁵⁴

Situace divadla v rámci urbanismu města a jeho architektura

Důležitým aspektem při výstavbě divadla se stala volba vhodného pozemku pro výstavbu. Jak jsem již uvedla dříve, pozemek pro divadlo obdržel Divadelní výbor bezplatně jako dar od samotného města, díky čemuž se výboru podařilo ušetřit množství finančních prostředků. Výboru byly nabídnuty dva pozemky, ze kterých byl zvolen tzv.

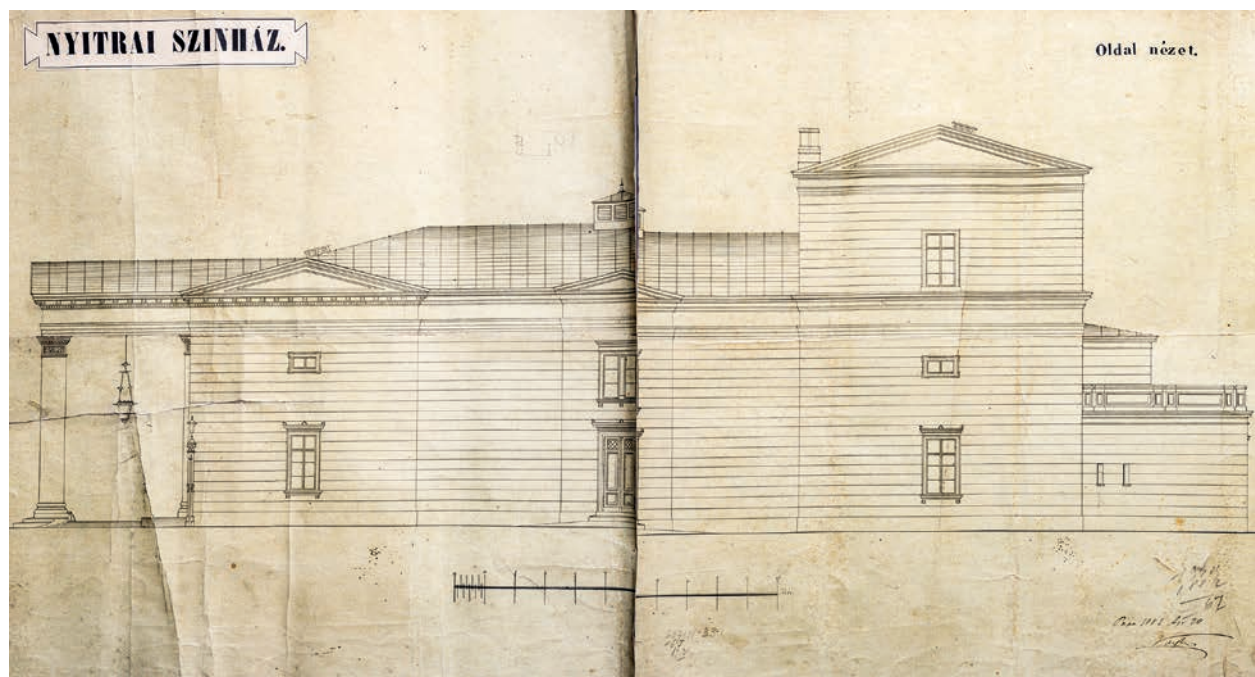
Tejffölössyho pozemek.⁵⁵ Později však vyšlo najevo, že zvolené místo svými rozměry nestačilo, kvůli čemuž byl později výbor nucen dokoupit i sousední parcely, což také zvýšilo původně plánované výdaje.⁵⁶ Vybraný prostor původně sloužil jako tržiště v centru nejstarší části Dolního města u kostela sv. Jakuba, tento prostor je dnes nazýván Svatoplukovo náměstí.⁵⁷ [obr. 4] Toto místo bylo zvoleno jednak na základě městem nabídnutých pozemků, ale také na základě výhodné polohy v rámci samotného městského urbanismu, neboť se nacházelo v centru města v těsné blízkosti radnice. V dostupné vzdálenosti stály další stavby důležité pro městské obyvatelstvo jako Župní dům či církevní stavby, jako například kostel Navštívení Panny Marie a synagoga. Dalším důvodem, proč bylo zvoleno uvedené místo, je, že dotyčnému náměstí v době volby pozemku chyběla stavba, která by tvořila nejen jeho dominantu, ale poskytovala i adekvátní reprezentativní ráz městské části a zároveň umožňovala díky dopravním cestám, které se v jeho blízkosti nacházely, jednoduchý přístup k divadlu.

Forma divadelní budovy ve velké míře závisela na materiálních možnostech objednatele a stavebníka, avšak i na inscenačních záměrech budoucích uživatelů divadelní budovy. Zatímco operní představení měla ohledně prostoru větší nároky, činoherní představení byla scénicky komornější a skromnější, takže pro divadlo byly dostačující i menší rozměry. Dalším aspektem v souvislosti se zvolenou velikostí bylo také to, pro koho bylo zamýšleno účinkování v jeho prostorách. Zatímco stále divadelní soubory měly komplikovanější nároky, hostující soubory nebo ochotníci si vystačili se skromnějšími podmínkami. Tyto okolnosti

měly za důsledek, že v Nitře bylo postaveno relativně malé provinční divadlo, avšak v rámci divadelní architektury na dnešním Slovensku tvořilo například spolu s Bratislavou a Košicemi výjimku, protože tyto divadelní budovy byly vystavěny zcela nově, zatímco běžnějším jevem bylo, že vznikaly přestavbou starších objektů.⁵⁸

Soliterně stojící stavba nitranského divadla byla vybudována na jednom z hlavních náměstí v centru města a jeho prostorová koncepce vycházela z barokního principu kukátkového divadla. Architektura, kterou architekt použil, byla neobvykle pozdní forma klasicismu. Stavba byla hlavním průčelím orientována do dnešního Svatoplukova náměstí a v jeho blízkosti stály stavby jako například Verova vila či poštovní úřad. Architektura stavby byla poměrně jednoduchá a strohá. Při komponování konstrukce divadla architekt využil základní tvary hmot jako kvádr pro vytvoření celkového dispozičního řešení. Symetrické průčelí budovy bylo postaveno na pětistupňovém schodišti stojícím portikem, zakončeným tympanonem, neseným dvěma mohutnými pilíři a dvěma iónskými sloupy, za kterými následovaly dva boční a jeden hlavní vstup do interiéru divadla. [obr. 5] Boční fasády, horizontálně jednoduše členěny pásovou rustikou a kordonovou římsou, harmonicky navazovaly na čelní fasádu. Boční fasády byly vertikálně členěny třemi rizality, zatímco krajní byly shodně členěny jednou osou za pomoci jednoduše zdobených okenních otvorů, střední rizality disponovaly vedlejšími vstupy. Nejvyšší částí divadla – provaziště – bylo zastřešeno průběžnou sedlovou střechou. Osově souměrné průčelí divadla s využitím

3 – Adolf Voyta, projekt divadla v Nitře, nárys boční fasády, 1882. Státní archiv Ivanka pri Nitre, Sběrka map a plánů

antikvizující formy dokonale harmonizovalo s jeho funkcí. Klasicizující styl divadla byl sice pro druhou polovinu 19. století netypický, nicméně existuje několik divadel, kde architekt využil klasicizující formy. Samotná kompozice průčelí má velmi vyvážené, jemně ztvárněné členění, v čemž lze také vidět odraz antického umění. Podle Moravčikové s Dlháňovou se v případě nitranského divadla jedná konkrétně o odkaz na palladiánskou architekturu,⁵⁹ s čímž na základě dobových fotografií nelze než souhlasit.

Co se architektury a vybavení interiéru týče, tak se bohužel nedochovaly téměř žádné záznamy a jejich rekonstrukce je dodnes problematická. Není to problém jen Nitry, ale i dalších již zaniklých či výrazně přestavěných divadel z dílny architekta Voyty. O rekonstruování stavu a vybavení interiéru se lze pokoušet jen na základě dochovaných architektonických plánů. Stavebníci se museli vypořádat s jasně zadanými požadavky, omezeným prostorem, a navíc se vtěsnat do rozpočtu. Vstup do interiéru vedl přes sloupový portikus, za nímž následoval jeden hlavní a dva vedlejší portály, přes které se návštěvník dostal do vstupního vestibulu. Celková kapacita divadla byla podle Štefka 360 míst, rozdělených do jednotlivých pater a sektorů.⁶⁰ V přízemí a patře bylo 130 míst k sezení a 100 míst k stání. Z plánů je zřejmé, že hlediště bylo rozděleno na deset řad sedadel, střídavě po 11, respektive 10 míst k sezení. Další sedadla se nacházela na galerii, kde jich bylo k dispozici 100. Kromě těchto míst divadlo disponovalo dalšími šestnácti lóžemi pro návštěvníky z vyšších společenských vrstev, jako například představitel města či župy. Před hledištěm se nacházela jedna z nejdůležitějších částí divadla – jeviště, jehož šířka z pohledu diváka byla sedm metrů. Celková šířka hlediště však na základě plánů byla až 15 metrů a hloubka 9 metrů. Podle teatrologa Vladimíra Štefka bylo jeviště osvětleno zpočátku pomocí petrolejových lamp, které později byly nahrazeny plynovými svítilny,⁶¹ což potvrzují výše zmíněné archivní záznamy o rekonstrukcích. Plyn se v Nitře stal oblíbeným osvětlovacím prostředkem v roce 1891, kdy byl do města zaveden a postupně byly všechny ulice Horního a Dolního města lemovány plynovým osvětlením.⁶² Za jevištěm se rozprostíralo relativně malé zázemí pro pracovníky v divadle a účinkující, jako šatny či hygienická zařízení.

S krátkými přestávkami, kdy probíhaly rekonstrukce, sloužilo župní divadlo svému účelu bezmála 62 let. Za tuto dobu se v něm stihlo vystřídat velké množství divadelních souborů, které odehrály mnoho her a inscenací. Osudným se mu stal 27. březen 1945, kdy budova nitranského divadelního stánku a tzv. Taneční dům byly zasaženy dvěma sovětskými zápalnými bombami. Bomba však divadlo nezničila úplně, nicméně byla narušena statika a škody byly tak velké, že jeho oprava již nebyla možná a bylo nutno ho zbourat úplně. Dodnes však není jasné, jaký cíl shožené bomby měly. Vzhledem k tomu, že u divadla se nalézal poštovní úřad a Veroova vila, kde v té době sídlilo gestapo, je

pravděpodobné, že zasáhnout měly jednu z těchto staveb.⁶³ Na téměř totožném místě se v roce 1949 začalo s výstavbou nového divadla – Divadla Andreje Bagara, které na Svato-plukovně náměstí stojí dodnes.

Kontext a vazby divadla na další uherská města

Při snaze přiblížit architektonický charakter divadla geografickému a dobovému rámci je již při pohledu na dobové záběry divadla ve srovnání s epochou jeho vzniku zřejmé, že samotná budova byla postavena velmi specifickým způsobem.

Pro Nitru, která v posledních dekádách 19. století zažila rychlý rozvoj, mělo divadlo velký význam a už samotný příchod architekta Voyty a vypracování projektu divadla pro město znamenalo velkou prestiž. Na Voytovu architektonickou tvorbu bezpochyby působilo jak jeho vzdělání a působení v architektonické kanceláři Carla Tietza, který byl původem z Berlína, tak zahraniční cesty, během kterých měl příležitost sledovat a studovat soudobé stylové a tvaroslovné tendence v jednotlivých zemích. Architektonické dobové realizace ve městech, která navštívil, na něj určitě měla vliv při vytváření svých projektů v jednotlivých městech Uherska. Podle Fuseka se Zemenem bylo nitranské divadlo zmenšenou kopií dnes již neexistujícího Národního divadla v Budapešti z roku 1835, které v roce 1913 z bezpečnostních důvodů zbourali.⁶⁴ S tímto tvrzením však nelze souhlasit, stejně tomu je tak i v případě dalšího budapeštského, tentokrát lidového divadla z roku 1875 z dílny renomovaných divadelních architektů Ferdinanda Fellnera (1847–1916) a Hermann Helmera (1849–1919).⁶⁵ Lidové divadlo bylo také zničeno v roce 1965. Jediným společným znakem divadla v Nitře s oběma divadly v Budapešti je fakt, že na Voytu měl jistý vliv jeho pobyt v Budapešti, během kterého se seznámil s lokálními trendy v oblasti uherské divadelní architektury, avšak jednotlivé prvky si přizpůsobil podle své potřeby a následně je implikoval do své vlastní tvorby. Informace, že kopíroval budapeštská divadla, je však nesprávná.

Přelomovým počínem ve Voytově architektonické tvorbě byl projekt divadla pro jeho rodné město Pápa, který vypracoval v roce 1881. Projekt, který mu byl zadán, měl zřetelné parametry a požadavky, s nimiž se Voyta vypořádal velmi účinným způsobem. Bylo nutné, aby se výstavba uskutečnila během jednoho roku a také aby částka za náklady nepřesáhla 30 000 zlatých. Navzdory náročným požadavkům se mu podařilo vypracovat projekt, který sklídl velký úspěch u všech zúčastněných a informace o pápském divadle se rychle rozšířily za hranice města.⁶⁶ Architektura divadla byla tvořena blokovou hmotou se strohým členěním a jasně mu dominoval portikus s tympanonem na čelní fasádě. [obr. 6] O dekoraci interiéru divadla v Pápě se postarala firma György Galló, který následně vyzdobil také divadlo

4 – Svatoplukovo náměstí (bývalé Divadelní náměstí) a Městské divadlo, v pozadí vpravo radnice, kolem roku 1900. Klub přátel staré Nitry

5 – Pohled na průčelí divadla, fotografie z roku 1910. Sbíрка Zempléni Múzeum, Szerencs

v Nitře. Městské představenstvo a divadelní výbor zřejmě návrh v Pápě oslovil natolik, že si objednali variaci Voytova divadla v Pápě, na jehož základě měl vytvořit hmotově, stylově a tvaroslovně obdobný projekt pro Nitru. Tato hypotéza se jeví být při pohledu na dobové fotografie obou těchto divadel velmi pravděpodobná. Architekt jednak varioval obdobné kompoziční architektonické prvky, ale společnou vlastností obou divadel je i technické zabezpečení interiéru, o které se v obou případech postarala firma György Galló. Dalo by se říct, že Voyta šel najisto a spolupracoval s již ověřenými řemeslníky a umělci. Oblibu a úspěch tohoto typu divadla potvrzují i další Voytovy projekty pro obdobné divadlo v Somboru z roku 1882 či Národního divadlo v Dési, postavené v roce 1886. I v těchto realizacích architekt aplikoval architektonicky a tvaroslovně ekvivalentní práci s hmotou a prostorem, jakou nacházíme v Pápě a posléze i v Nitře. V případě tohoto divadla se také jednalo o využití jednoduchých kubických tvarů s představeným portikem a tympanonem na průčelí.

Lze předpokládat, že tvorba architekta Voyty byla svým způsobem zformována jednak jeho pobytem v Budapešti, avšak během svého života podnikl řadu studijních cest po Evropě a z navštívených míst je nutné vyzvednout metropole jako Berlín a Londýn. Jeho vztah k Berlínu podtrhuje také fakt, že během své architektonické kariéry se

učil u Berlíňana Carla Tietze. V Berlíně v 19. století byl klasicismus v největším rozkvětu a návrat k antickým vzorům nebyl ničím výjimečným. Hlavním představitelem berlínského antikizujícího klasicismu byl Karl Friedrich Schinkel (1781–1841) a lze předpokládat, že při svém pobytu v Berlíně měl Voyta možnost na vlastní oči vidět množství klasicizujících realizací, jako třeba Schauspielhaus (1818–1821) či Neue Wache (1816–1818). Obě stavby zároveň mají charakter reprezentativní veřejné architektury, která využívá antikizujícího stylu. Kromě Berlína strávil Voyta jistý čas i v dalším významném centru evropské architektury – v Londýně, kde se seznámil se členy uherské emigrace z let 1848–1849, mezi nimiž byly například Dániel Ihász, Ferenc Pulszky, György Klapka, Jácint Rónay a další. Právě s jejich pomocí měl Voyta během londýnského pobytu možnost blíže se seznámit s anglickou architekturou.⁶⁷ V roce 1858 bylo v Londýně otevřeno divadlo Covent Garden, jehož architektura se vyznačuje nekomplikovanou kubickou hmotou, na čelní fasádě s portikem zakončeným tympanonem. S ohledem na podobnost a příbuzné využití hmot a architektonických prvků je možné se domnívat, že i toto divadlo patří mezi ty, které měl architekt Voyta možnost osobně vidět a možná i navštívit. Tyto dojmy a částečně i tvaroslovné prvky architektury z Londýna a Berlína přenesl do architektury provinčních divadel v Uhersku, včetně Nitry.

6 – Pohled na průčelí divadla v Pápě, pohlednice vydaná před rokem 1945. Sbíрка Zempléni Múzeum, Szerencs

Závěr

V době výstavby divadla v Nitře nastal ve městě významnější architektonický pokrok, kdy bylo postaveno několik monumentálních reprezentativních staveb zejména v poslední třetině 19. století a na začátku 20. století.⁶⁸ Tyto stavby měly pro město jak symbolický, tak funkční význam. Postupně se vytvořila síť veřejných budov a infrastruktura, z nichž je velká část využívána dodnes. Mezi lety 1876–1884 byla postavena budova Malého semináře, v roce 1877 budova spořitelny, v roce 1880 radnice, jakož i další typologicky a funkčně různorodé budovy, kde nelze opomenout – Hotel Tatra z roku 1877, justiční palác postavený mezi lety 1901–1903 i církevní stavby, mezi něž patří synagoga postavená v letech 1910–1911. I díky nim se Nitra mohla alespoň částečně přiblížit k nejdůležitějším a nejpokrokovějším městům rakousko-uherské monarchie. K tomuto progresu nepochybně přispěla účast několika předních uherských architektů, kteří do Nitry prostřednictvím svých realizací přinesli uherské dobové trendy z pokrokových evropských center umění a architektury 19. století, mezi něž nepochybně patřila také Budapešť.

Na iniciativu i samotný počín postavit v Nitře divadlo lze nahlížet z více aspektů. Po roce 1883, tedy po ote-

vření budovy divadla pro veřejnost, patřila Nitra po Bratislavě, Banské Bystrici, Košicích a Prešově k divadelně nejaktivnějším městům a po jeho otevření se markantně pozvedla úroveň kulturní scény ve městě. V době jeho existence se stalo velmi oblíbenou stavbou v Nitře, která byla využívána pro různá představení a během období jeho existence a fungování se v něm vystřídalo velké množství zejména maďarských divadelních souborů. Významným prvkem bylo pro soudobou lokální architekturu i samotné tvaroslovné provedení, jelikož se jednalo o velmi kvalitní dobovou produkci přesahující regionální charakter města, o což se zapřičinil architekt Adolf Voyta. Ten byl značnou část svého života činný přímo v Budapešti i v dalších uherských městech a rutinně vytvářel množství projektů pro městská provinční divadla. Pro Voytovy realizace se jakousi signaturou stalo klasicizující průčelí tvořené sloupovým portikem s tympanonem, které aplikoval u většiny svých projektů. Dobový význam Nitry podtrhuje také fakt, že Voyta byl v té době jedním z nejuznávanějších architektů, co se stavby provinčních divadel v Uhersku týče, a měl zájem vytvořit projekt pro relativně malé město, což tehdy byla pro Nitru velká výsada.

Původ snímků – Photographic credits: 1–3: Státní archiv Ivanka pri Nitre, Sběrka map a plánů; 4: Klub přátel staré Nitry; 5: Sběrka Zempléni Múzeum, Szerencs, <https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/1226140/?list=eyJxdWVyeSI6IChueWlocmEgc3pcdTAWZWRuaFxiMDBiMxoifQ&img=0>; 6: Sběrka Zempléni Múzeum, Szerencs, <https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/1227320/?list=eyJxdWVyeSI6IChueWlocmEgc3pcdTAWZWRuaFxiMDBiMxoifQ&img=0>

Poznámky:

¹ Jana Pohaničová, *Výjimečné stavby dlhého storočia. Od klasicizmu k moderne v architektúre na Slovensku*, Bratislava 2011, s. 106.

² Henrieta Moravčíková – Viera Dlháňová, *Divadelná architektúra na Slovensku*, Bratislava 2011.

³ Vladimír Štefko, *Divadelná Nitra*, Bratislava 1989, s. 15.

⁴ Edina Turanová, Národné divadlo Nitrianskej župy: plány, výstavba, činnosť v rokoch 1882–1918, in: Milan Belej – Peter Keresteš – Jozef Meliš (edd.), *Divadlo v regióne*, Nitra 2020, s. 25–52.

⁵ Moravčíková – Dlháňová (pozn. 2), s. 16.

⁶ József Sisa (ed.), *Motherland and Progress. Hungarian Architecture and Design 1800–1900*, Basel 2016, s. 618.

⁷ Moravčíková – Dlháňová (pozn. 2), s. 17.

⁸ Sisa (pozn. 6), s. 622.

⁹ Štátny archív v Nitre (ďalej jen ŠA NR), Nitrianska župa I (ďalej jen NŽ I), Župný výbor (ďalej jen ŽV) a Župný municipálny výbor (ďalej jen ŽMV), Divadlo, 1881, inv. č. 14.

¹⁰ Zur Eröffnung des Neutraer National Theaters, in: *Nyitrai Lapok – Neutra-Trenchiner Zeitung* 1883, č. 46, 18. 11., s. 1.

¹¹ János Gusztáyi-Zubralovszky / Ján Gustíni-Zubrohlovský (biskupem 1764–1777) se v roce 1718 narodil na Oravě, odkud odešel studovat filozofii do Trnavy. Byl vysvěcen v Miškovci, kde se pak také stal farářem a následně 13. května 1762 byl Marií Terezií jmenován nitranským biskupem. Zprávu nitranské diecéze převzal 1. května 1764. V Nitře byl velmi angažován ve výstavbě (například ústav pro penzionované kněze „Pro meritae Quieti“), na piaristické kostele nechal vystavět věže a dal obnovit věž františkánského kostela. Zemřel 10. ledna 1777 v Močenku. Viz Štefan Cserenyey, Pamětnosti z dějin Nitrianskeho biskupstva od roku 1500, in: Albert Stránsky, *Dějiny biskupstva nitrianskeho*, Trnava 1933, s. 245–248.

¹² Komické / Veseloherné divadlo.

¹³ Viera Dlháňová, *Divadlo Andreja Bagara: dejiny*; dostupné online na internetové stránce věnované divadelní architektuře, https://www.theatre-architecture.eu/sk/databaza.html?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=nitra&filter%5Bstate_id%5D=0&filter%5Bbon_db%5D=1&filter%5Bomap%5D=1&filter%5Bis_perspective%5D=1&searchMode=&searchResult=&theatreld=214 (vyhledáno 10. 4. 2021).

¹⁴ Turanová (pozn. 4), s. 26.

¹⁵ Juraj Fojtík, *Nitra*, Nitra 1977, s. 176.

¹⁶ ŠA NR, NŽ I, podž. adm. 1889/XVIII/88.

¹⁷ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1881/I–150/59.

¹⁸ Nyitrai szintársulat segélye, dostupné na: <https://www.arcanum.com/ro/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/nyitra-varmegye-FC87/a-szineszet-nyitravar-megye-ben-irta-kenez-y-csatar-10815/nyitrai-szintarsulat-segelye-1082A/> (vyhledáno 27. 9. 2021).

¹⁹ Imre Latkóczy (1848 Nitra – 1908 Laßnitzhöhe); dostupné na: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/1-940D4/latkoczy-imre-94B33/> (vyhledáno 27. 9. 2021).

²⁰ Vince Mérey (1825 Lipovnik – 1885 Nitra); dostupné na: <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/m-12C9/kapocsmeri-es-kisdovoran-merey-vince-13FB/> (vyhledáno 27. 9. 2021).

²¹ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1881/I–150/59.

²² József Hudi et al., *Voyta Adolf visszaemlékezései*, Pápa 2012, s. 155.

²³ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1881/I/150.

²⁴ Štefko (pozn. 3), s. 15.

²⁵ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1881/I/150.

²⁶ *Pápai Lapok* 1882, č. 12, 12. 3., nepag.

²⁷ *Eger: Politikai s vegyes tartalmú hetilap. Megjelenik minden csütörtökön*, 1882, č. 17, 27. 4., s. 160.

- ²⁸ Hudi et al. (pozn. 22), s. 155.
- ²⁹ Štefko (pozn. 3), s. 15.
- ³⁰ Citováno dle Štefko (pozn. 3), s. 15.
- ³¹ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1885/XIII/123.
- ³² Štefko (pozn. 3), s. 15.
- ³³ Původně z maďarštiny: Felsőmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület.
- ³⁴ *Nyitramegyei Közlöny* 1893, č. 41–49, nepag.
- ³⁵ *Eger: Politikai s vegyes tartalmú hetilap. Megjelenik minden csütörtökön* 1882, č. 17, 27. 4., s. 160.
- ³⁶ Turanová (pozn. 4), s. 27.
- ³⁷ *Pápai Lapok* 1882, č. 14, 25. 3., nepag.
- ³⁸ Štefko (pozn. 3), s. 14.
- ³⁹ Sisa (pozn. 6), s. 623.
- ⁴⁰ József Hudi et al., *Acta Papensia 2011 – A Pápai Református Gyűjtemények Közleményei*, sv. 11, č. 1–2, Pápa 2011, s. 51–52. – Hudi et al. (pozn. 22), s. 8–13.
- ⁴¹ Ferenc Merényi (ed.), *Magyar építészek 1890–1918. Adatgyűjtemény. Első kötet. A–K*, Budapest 1955, s. 76.
- ⁴² Gyula Feszty (1854 Hurbanovo – 1912 Budapešť); dostupné na: <https://csemadok.sk/jeles-felvideki-szemelyisegek/feszty-gyula/> (vyhledáno 28. 11. 2021).
- ⁴³ Alojz Krčmár, *Nitra na starých pohľadniciach*, Bratislava 2006, s. 33.
- ⁴⁴ Štefko (pozn. 3), s. 15.
- ⁴⁵ Zur Eröffnung des Neutraer National Theaters, in: *Nyitrai Lapok – Neutra-Trenchiner Zeitung* 1883, č. 46, 18. 11., s. 1.
- ⁴⁶ Ibidem.
- ⁴⁷ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1881/I/150.
- ⁴⁸ Participaci Gallóa potvrzuje korespondence mezi ním a členem Divadelního výboru Imrem Latkóczyem, kterému 27. 2. 1882 napsal dopis, ve kterém se dohodli na jeho práci; ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1881/I–150/109.
- ⁴⁹ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1883/XIII/495.
- ⁵⁰ Mór Lehmann (1818 Drážďany – 1877 Rákosszentmihály); dostupné na: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/I-76823/lehmann-mor-76971/> (vyhledáno 27. 9. 2021). – Štefko (pozn. 3), s. 15.
- ⁵¹ *Nyitramegye* 1883, č. 18, 29. 4., s. 5.
- ⁵² *Nyitramegye* 1883, č. 25, 17. 6., s. 5.
- ⁵³ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1894/XIII/169.
- ⁵⁴ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1914/XVI/14.
- ⁵⁵ Turanová (pozn. 4), s. 27.
- ⁵⁶ ŠA NR, NŽ I, podž. adm., 1881/I/150.
- ⁵⁷ Bývalé Divadelní náměstí; Krčmár (pozn. 43), s. 32.
- ⁵⁸ Moravčíková – Dlháňová (pozn. 2), s. 19.
- ⁵⁹ Ibidem.
- ⁶⁰ Štefko (pozn. 3), s. 15.
- ⁶¹ Ibidem.
- ⁶² Archív Krajského pamiatkového úradu Nitra, sign. 38/T–a, přír. č. 255, Ján Koči – Ilza Koči, *Nitra*, Nitra 1954–1955, s. 20.
- ⁶³ Štefan Košován, *Nitra, druhé Coventry?*, Nitra 2012, s. 105.
- ⁶⁴ Gabriel Fusek – Marián Zemene, *Dejiny Nitry od najstarších čias po súčasnosť*, Nitra 1998, s. 247.
- ⁶⁵ Michael Sell, *The Theatres and Concert Halls of Fellner and Helmer*, Cambridge 2014.
- ⁶⁶ Hudi et al. (pozn. 22), s. 151.
- ⁶⁷ Ibidem, s. 9.
- ⁶⁸ Dominika Drobná, *Reprezentatívna verejná architektúra v Nitre 1850–1914* (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2021.

SUMMARY

National Theatre of Nitra County

Dominika Drobná

At the time of the construction of the theatre in Nitra, more significant architectural developments were taking place in the town, with the building of several monumental representative buildings, especially during the last third of the 19th century and at the beginning of the 20th century. These buildings had both symbolic and functional significance for the city. Gradually, a network of public buildings and infrastructure was created, most of them still in use today. Between 1876 and 1884 the Small Seminary was built, in 1877 the Savings Bank, in 1880 the Town Hall, together with other typologically and functionally diverse buildings, with the Hotel Tatra from 1877, the Palace of Justice built between 1901 and 1903 and also sacral buildings, which include a synagogue built in 1910–1911. Thanks to these, Nitra was able to come closer at least in part to the most important and developed cities of the Austro-Hungarian monarchy. The involvement of several leading Hungarian architects undoubtedly contributed to this progress.

It is possible to look at this initiative as well as the building of a theatre in Nitra from several angles. After the opening of the theatre building to the public in 1883, Nitra was one of the most theatrically active cities on a par for example with Bratislava, Banská Bystrica, Košice and Prešov, and after its opening the cultural level of the city rose markedly. During the time of its existence, it became a very popular building in Nitra, and was used for various performances during its existence and operation; a large number of Hungarian theatre ensembles in particular took turns on its stage. The morphological design itself was also an important element for contemporary local architecture, as it was a very high-quality period design that went beyond the provincial nature of the city, drawn up by the architect Adolf Voyta. Voyta was active in Budapest as well as in other Hungarian cities for much of his life and routinely created a number of projects for the city's provincial theatres. A classicizing façade formed by a columned portico with a tympanum, which he applied in most of his projects, became a kind of signature for Voyta's projects. The significance in time of Nitra is also underlined by the fact that Voyta was one of the most respected architects at that time in the construction of provincial theatres in Hungary and was interested in creating a project for a relatively small town, a great privilege for Nitra at the time.

Figures: **1** – Adolf Voyta, **Nitra theatre project**, ground floor plan, 1882, signed and dated in the lower right-hand corner. Ivanka pri Nitre State Archive, Maps and Plans Collection; **2** – Adolf Voyta, **Nitra theatre project**, cross section, 1882. Ivanka pri Nitre State Archive, Maps and Plans Collection; **3** – Adolf Voyta, **Nitra theatre project**, side façade outline, 1882. Ivanka pri Nitre State Archive, Maps and Plans Collection; **4** – **Svatopluk Square (formerly Theatre Square) and the Municipal Theatre**, town hall in the background to the right, around 1900. Club of the Friends of old Nitra; **5** – **View of the façade of the theatre**, photograph dated 1910. Zemplén Museum Collection, Szerencs; **6** – **View of the façade of the theatre in Pápa**, postcard issued before 1945. Zemplén Museum Collection, Szerencs